

ОБРАЗОВАЊЕ НАСТАВНИКА И РОДИТЕЉА

Др Александра Јоксимовић
Факултет ликовних уметности
Београд

UDK-371.123(371.13)
Прегледни чланак
НВ. LVIII 1. 2009.
Примљен: 20. XII 2008.

ИНИЦИЈАЛНО ШКОЛОВАЊЕ, ПРОФИЛ И УЛОГА НАСТАВНИКА ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

АПСТРАКТ *Међу многим аспектима естетског васпитања један од најважнијих је – припрема, односно образовање будућих наставника визуелних уметности. Естетско образовање је у последње две деценије искусило велике промене у приступу и курикулуму. Стога програми за образовање наставника визуелних уметности морају да буду динамични и савремени како би припремили компетентне практичаре и учеснике образовног процеса. Како се мењају питања и очекивања у самом уметничком образовању, на исти начин и истим темпом се морају мењати и програми за образовање наставника уметности. Како бисмо имали основу за припрему промена у школовању овог профила наставника, на основу прегледа званичних докумената високошколских установа обавили смо упоредну анализу организације и садржаја иницијалног школовања наставника из области визуелних уметности у Великој Британији, Сједињеним Америчким Државама, Француској, Аустралији, Финској, Канади, Немачкој и Србији. У раду су приказани делови компаративне анализе неколико аспеката образовања из области визуелних уметности.*

Кључне речи: *наставник визуелних (ликовних) уметности; иницијално школовање наставника визуелних (ликовних) уметности; високошколске установе за образовање наставника визуелних (ликовних) уметности; уметничко образовање, педагошко-методичко образовање.*

INITIAL EDUCATION, PROFILE AND ROLE OF VISUAL ARTS TEACHER

Abstract *Among various aspects related to aesthetic education, doubtlessly one of the most important is - preparation, i.e. pre-service education of teachers of visual arts. The field of aesthetic education experienced huge changes in the approach and curriculum in the last two decades. Hence, the pre-service teachers' curricula have to be dynamic and modern in order to train competent practitioners and participants in the educational process. Along with the changes of issues of interest and expectations within aesthetic education, simultaneous changes should be made in the programmes for arts teacher education. In order to provide a basis for necessary changes in the arts teachers' education we analysed official documents of higher education institutions and compared and analysed the organization and the contents of the initial visual arts teacher education of Great Britain, Australia, Finland, Canada, Germany, and Serbia. The paper presents some parts of a more comprehensive comparative analysis concerning a few aspects of visual arts education.*

Keywords: *visual arts teacher, initial visual arts teacher education, higher education institutions for visual arts teachers, arts education, pedagogic-methodological education*

ИНИЦИАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ, ПРОФИЛЬ И РОЛЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВИЗУАЛЬНЫХ ИСКУССТВ

Резюме Среди факторов, влияющих на эстетическое воспитание, особое место занимает образование будущих преподавателей визуальных искусств. Эстетическое образование в последнее десятилетие претерпело ряд больших изменений на плане подхода к обучению и программ обучения. Все это оказало значительное влияние на качество обучения преподавателей визуальных искусств. По мере того как меняются цели эстетического образования, должны совершенствоваться программы образования преподавателей изобразительных искусств. В целях подготовки к реформе учебных планов и программ обучения, исходя из официальных документов факультетов, был проведен сравнительный анализ организации и содержания инициального обучения преподавателей визуальных (изобразительных) искусств в Великобритании, США, Франции, Австралии, Финляндии, Канаде, Германии и Сербии. В данной статье обсуждаются некоторые результаты более широкого сравнительного анализа систем образования в области визуальных искусств.

Ключевые слова: преподаватель визуальных (изобразительных) искусств, инициальное образование преподавателей изобразительных искусств, вузы, эстетическое образование, педагогическо-методическое образование.

Предмет из области визуелних уметности може имати широк спектар циљева и врло разнолике задатке. Наставом се може развијати креативно мишљење, перцепција уметничких дела, продубити разумевање историје уметности, развијати вештина произвођења уметничких радова, радити на очувању традиције и националне културе и тако даље. Овај предмет може бити интегрисан с другим предметима или издвојен. Поред тога, треба истаћи да нису исте методе и садржаји наставе шестогодишњем детету или шеснаестогодишњаку. Захтеви који се стављају пред наставника визуелних уметности зависе и од традиције и статуса наставничког позива у некој земљи.

Улога наставника уметности постала је захтевнија него раније. Свеобухватан приступ уметничком образовању захтева знање и стручност из области психологије, педагогије и методике, организационе способности, затим знања и вештине у уметничкој продукцији, историји уметности, уметничкој критици и естетици. С друге стране, постоје и даље стереотипи о томе како треба да изгледа уметничко образовање – и даље се сматра да уметност не утиче много на учење и више нивое мишљења, да академски предмети треба да имају предност у наставном плану, да уметност нема велики утицај на будуће занимање и каријеру као, на пример, математика или природне науке.

Ванда Меј (Wanda May, 1993) у својој студији о музичком и ликовном образовању наводи да то *како* наставник предаје зависи не само од тога *ко*

је тај наставник, већ и од тога *како* је наставник *обучаван* и *где* наставник *предаје*. Она, затим, објашњава неколико битних елемената:

Како наставник предаје, подучава други је начин да се каже – пракса наставника визуелних уметности;

Ко је наставник односи се на порекло, карактер, мотивацију за бављење тим послом, диспозиције, особине личности;

Како је наставник обучаван има везе са свим облицима припреме наставника – знање, вештине, идеали и ставови које наставник доноси у ново окружење;

Где наставник подучава алудира на све аспекте тог места – локација, подршка, ресурси.

Сложили бисмо се с тим да ова четири параметра одређују квалитет наставе, као и да су веома повезани и условљавају једни друге. С једне стране имамо личност наставника – његова општа знања, знања из одређене области коју предаје, креативност, организационе способности, љубав према младима и свом послу, мотивацију за посао којим се бави, мотивацију за стално истраживање, учење и побољшање праксе и своје личности, одлучност да успе у свом послу и да га ради на најбољи могући начин. Припрема наставника за рад у просвети треба да се базира на индивидуалним особеностима кандидата. У зависности од тога на који начин се одвија припрема будућих наставника, ко су и колико су стручни предавачи, какви су садржаји и начини студирања, колико су програми студијских предмета повезани са праксом и садржајима рада у основним школама, школоваће се наставници који, рецимо, могу бити спремни да само прате оно што се од њих захтева и рутински одрађују свој посао, или наставници који су добри практичари, који су у стању да сами формулишу циљеве и задатке за свој предмет, одређују садржаје, самостално планирају и програмирају, користе разноврсне облике и методе рада, ослушкујући потребе средине у којој раде, специфичности одељења, као и индивидуалне особености ученика. Будући наставник треба да је припремљен за довођење у питање свега што је током школовања стекао у виду знања и вештина, и да, реагујући на специфичности и потребе средине у којој ради и улоге у промоцији своје професије, мења праксу, али и утиче на побољшање статуса свог предмета, своје области, као и да има утицаја на то у ком ће правцу ићи припрема његових будућих колега. То ће све, опет, зависити од особина наставникове личности и његове мотивисаности да допринесе својој струци.

О томе какав је наставник визуелних уметности потребан говоре и професори окупљени око имена Холмс (Holmes, 1999). Од данашњих

Иницијално школовање, профил и улога наставника визуелних уметности

наставника, према њиховом мишљењу, очекује се да:

- разумеју добро своју дисциплину и да су способни да је презентују у широком контексту,
- обезбеде релевантан курикулум, наставни процес и процењивање,
- формирају мрежу подршке и ван школе,
- укључе породицу у образовни процес,
- праве смислене везе с окружењем у којем ученици живе,
- ускладе курикулум, наставни процес, процењивање и наставне материјале,
- буду у току са савременим достигнућима везаним за курикулум, наставу и процењивање.

Ефланд (1993) напомиње да савремени наставници уметности треба, пре свега, добро да познају своју област како би могли да подучавају; затим, да буду вечити ученици и треба добро да познају педагогију и да су способни да оно што знају трансформишу у садржаје погодне за наставу.

Мајкл Деј (Michael Day, 1997) наводи да нам је потребан брижан, компетентан, талентован и посвећен наставник визуелних уметности, неко ко ће моћи да одговори на захтеве које представља пред нас трећи миленијум, јер тешко ко може да предвиди шта ће нам у будућности бити потребно. Наставник који ће моћи да одговори на захтеве друштва, школе и потребе ученика. Наставници нису средство за остварење неких државних образовних циљева, већ интегрални део сложеног образовног “свемирског брода”. Они могу да изнесу образовну реформу на прави начин, али имају и моћ да је осујете. Без добре сарадње с наставницима ниједна образовна реформа неће бити на прави начин спроведена, сматра Деј и закључује да “бити брижна особа не мора значити да је неко уједно и добар наставник”, као што ни “одлично познавање садржаја своје дисциплине не квалификује аутоматски особу да буде добар наставник”.

Савремена улога наставника подразумева много више од неког ко спроводи нешто што су други осмислили– он је неко ко обезбеђује најпогоднија искуства за ученике, а која су у складу с образовним циљевима и потребама ученика. Свакодневни рад наставника треба да је вођен задовољством у подучавању, жељом да ученици буду узбуђени због онога што уче и како уче и да је у складу са концепцијом о томе шта јесте и шта би требало да буде њихов задатак и сврха њиховог рада.

Оно што се тренутно покушава у Енглеској на плану образовања будућих наставника јесте да се у тај процес укључе још неки субјекти локалне заједнице, посебно школе, и да се не оставља само наставничким факултетима да буду једини носиоци образовања наставника. То ће

омогућити да се више повежу теорија, пракса и искуство. Другим речима, теорија уметности и уметничког образовања мора да буде преиспитивана, проверавана и доказивана у пракси а да је студенти прихвате и прилагоде током свог практичног увежбавања у школама. У образовање наставника визуелних уметности треба да се укључе уметничка удружења, уметничке институције, уметници и локална заједница уопште.

На основу анализе добијених података о високошколским институцијама на којима се образују наставници визуелних уметности за више нивое основних и ниже нивое средњих школа, дошли смо до података које можемо да представимо кроз неколико категорија.

I Звање наставника визуелних уметности могуће је стећи на следеће начине:

– Након завршених основних студија (на уметничком колеџу или факултету) студент се уписује на посебан, последипломски, једногодишњи програм за стицање наставничког сертификата на неком од факултета или колеџа који се, иначе, баве припремом будућих наставника. Дакле, високошколске институције које се већ баве образовањем наставника или учитеља имају своје специјалне последипломске једногодишње програме за дипломе било којих других факултета, чиме им дају могућност за стицање сертификата за рад у настави.

– Студент студира своју област уметности на адекватном факултету, а на истом универзитету, тј. на неком од његових педагошких факултета, истовремено током главних студија похађа предмете из психолошко-педагошко-методичке области, што му касније даје право да се запосли у настави. Припрема за наставнички позив може се одвијати било током основних студија из неке области, било током последипломских студија.

– Студент похађа трогодишње основне студије, у оквиру којих се уче главна и остале уметничке дисциплине, теорија уметности и педагошка група предмета која припрема за рад у настави.

– Након завршеног академског програма на уметничким колеџима или универзитетима, практична педагошка обука се похађа на институтима или школама који нису у окриљу универзитета, већ су независне, државне или приватне установе.

– Студент може да дипломира на неком од педагошких/наставничких факултета, који трају три године и који, између осталих, имају студијску групу Ликовна педагогија, Уметничко образовање или слично намењену будућим наставницима визуелних уметности у основним школама.

Иницијално школовање, профил и улога наставника визуелних уметности

– Диплома наставника визуелних уметности може се стећи и на вишим уметничким школама, које као једну од студијских група имају и групу за припрему будућих наставника за област визуелних уметности.

– Студенти факултета ликовних или примењених уметности имају као обавезне педагошко-методичке предмете и тиме стичу право да раде у школама као наставници визуелних уметности.

– Факултети ликовних уметности пружају могућност да студент, као додатне, одабере да похађа и полаже предмете из области педагогије и методике и тиме, уз звање дипломираног сликара, вајара и слично, на дипломи добије још једно звање – наставника или професора визуелних уметности. Студенти који нису похађали ове додатне предмете немају право да раде у настави.

Од свега наведеног, у нашој земљи су заступљене последње три могућности за стицање звања наставник/професор ликовне културе.

На основу анализе може се закључити да је школовање за рад у настави визуелних уметности могуће стећи и на уметничким и на педагошким високошколским институцијама, као и да се у неким случајевима припрема наставника одвија паралелно на обе врсте факултета у оквиру истог универзитета. Последња варијанта могућа је у случајевима када су јединице једног универзитета административно и организационо јединствене или усаглашене, што у нашој земљи није случај. Могућност да будући наставници стекну образовање за педагошки рад на два факултета, уметничком и педагошком, оба најкомпетентнија за одређену област, а не на међудисциплинарном одељењу или факултету где је једна област (било уметност, било педагогија) главна, а друга споредна и мање важна, чини сасвим добро решење. Осим паралелног образовања на уметничким и педагошким факултетима истог универзитета, сматрамо да је веома добра и ефикасна пракса да студент након стицања дипломе на уметничком факултету, где би се специјализовао за неку од уметничких области, похађа педагошке студије било на адекватном факултету, било у оквиру посебног педагошког центра који пружа ову врсту услуга, било на некој другој ванинституционалној установи педагошког профила. Оваква пракса је веома распрострањена у Финској и Великој Британији и на неким универзитетима у САД и Канади.

Иначе, у већини случајева које смо у раду представили школовање наставника визуелних уметности одвија се на уметничким факултетима/академијама/колецима. Тачније, на основу наших података, три пута више се ово школовање одвија на уметничким него на наставничким високошколским институцијама (тај однос је у нашем узорку 21 према

седам). У Немачкој, Француској, делимично Финској, затим у Аустралији, Словенији, Хрватској и Србији наставници визуелних уметности школују се претежно на уметничким факултетима, иако постоје и друге могућности. У Британији се дипломирани уметници специјализују за педагошки рад на посебним институцијама које им дају сертификате за рад у настави, док су у Америци заступљене све наведене варијанте, од којих је најзаступљенија школовање наставника на уметничким факултетима.

II Називи и трајање студијских програма у оквиру којих се школују будући наставници визуелних уметности у вишим основним или средњим школама

- Магистар образовних/педагошких наука – Образовање из области визуелних уметности
- Магистар из области (визуелно)уметничког образовања
- Магистар лепих уметности са нагласком на уметничко образовање
- Магистар из подучавања из области уметности
- Студије образовања из области визуелних уметности
- Диплома из области лепих уметности са нагласком на уметничко образовање
- Магистар уметности из области уметничког образовања
- Магистар уметности у области подучавања
- Уметничко образовање и историја уметности
- Уметничко образовање
- Магистар из области уметничког образовања
- Доктор из области уметничког образовања
- Диплома из области уметности са сертификатом за рад у настави
- Магистар уметности са сертификатом за рад у настави
- Магистар педагошких наука са нагласком на уметничко образовање
- Диплома из уметничког образовања
- Диплома из области (визуелно)уметничког образовања
- Диплома из области образовања – уметничко образовање
- Диплома из области образовања са уметничким образовањем као главним предметом
- Наставник визуелних уметности
- Магистар уметности, са специјализацијом за подучавање у области визуелних уметности
- Магистар филозофије за област уметности, дизајна и архитектуре у образовању
- Наставник ликовне културе

Иницијално школовање, профил и улога наставника визуелних уметности

- Дипломирани сликар (вајар/графичар) – професор ликовне културе
- Професор ликовног васпитања

Неопходно је напоменути да ћемо када говоримо о звању стеченом након пет година студирања на неком од светских факултета (односно о дипломи другог степена), за које се изворно каже мастер, користити термин магистар јер је још увек ближи нашој пракси и терминологији, иако појмови магистар и мастер нису исти. У сваком случају, ради се о звању које се стиче након завршеног другог степена студија. Када у називу занимања стоји диплома..., мисли се такође на други степен студија, обично петогодишње школовање у укупном трајању, уписано и завршено након стицања основне дипломе. Појам основна диплома односи се на завршен први степен студија, који обично траје три, а у неким случајевима четири године.

Прегледом назива студијских профила или занимања која омогућавају рад у настави визуелних уметности, уочавамо да је у већем броју случајева наглашено да се ради о дипломи уметника (девет) или стручњака за уметничко образовање (седам), док је у девет случајева из нашег узорка наведено да се ради о стручњаку из поља образовних/педагошких нука или наставнику/професору из области уметности.

Студије ових профила могу трајати од три до шест година, и то у виду основних студија (три, четири или пет година), мастер или дипломских студија (једна или две године), специјалистичких студија (годину дана), докторских студија (две или три године) или континуираних студија, које подразумевају обавезно стицање дипломе и првог и другог степена, организованих на различите начине (3+2, 4+1 или 4+2).

Анализирајући документе високошколских установа, приметили смо да се у Србији, Словенији или Хрватској, на пример, користи термин наставник... или професор, како би се означило занимање или звање стечено након одговарајућих студија. У другим земљама ни у једном случају нисмо наишли на тако уско дефинисан профил. Обично се и самим називом профила, а нарочито кроз садржаје образовања, указује на то да се дипломци на презентованим студијским групама припремају за шири спектар занимања или послова из поља васпитања и образовања из области визуелних уметности или, боље речено, ликовне педагогије – рад у предшколским установама, рад са малом децом, адолесцентима или старијим особама, саветници за наставу визуелних уметности, педагошки рад у музејима или другим културним или образовним институцијама и слично.

Сматрамо да је пракса да се студенти, поред припреме за наставнички позив, школују и за рад на свим местима где се одвија било која врста едукације из области визуелних уметности боља од оне усмерене само

на школовање за посао наставника у школама, пре свега због тога што савремени свет намеће потребу да будемо оспособљени да радимо више различитих послова из једне области, односно да смо спремни да одговоримо на ситуације када смо приморани да мењамо посао или на тенденцију интегрисања неколико занимања у једно. Не тврдимо да је посао наставника ликовне културе занимање које нестаје, већ да је наше тржиште рада преплављено обученим наставницима овог предмета који траже посао и да би било боље да су они и садржински и формално школовани да раде и друге врсте послова из поља ликовне педагогије.

III Садржаји педагошко-методичке припреме наставника визуелних уметности

Кад је реч о садржајима које студенти који се припремају да буду наставници визуелних уметности изучавају, на свим високошколским институцијама које смо у узорку имали груписани су у три подручја, и то са веома сличном сразмером. Кандидат за наставника је, било да је похађао трогодишње студије за наставника визуелних уметности, било да је дипломирао на уметничком факултету или колеџу, а затим похађао последипломске студије из области образовања, у току свог иницијалног школовања за овај посао имао најмање око 60 одсто образовања из области уметности (главна област плус остали стручни предмети), затим око 20 одсто образовања из подручја теорије, филозофије и историје уметности, а остало из области уметничког образовања и психолошко-педагошко-методичког поља. У неким случајевима је припрема за наставничку професију обухватала и до 30 одсто укупних садржаја на студијама. Иако се у документима многих факултета напомиње да је за наставника најважније да добро познаје своју главну област и да ту треба да буде тежиште његовог образовања, све је већи број високошколских институција које преиспитују однос уметничког, теоријског и психолошко-педагошко-методичког образовања и уважавају препоруке тела који се баве уметничким образовањем о томе да педагошка припрема будућих наставника мора бити боља и свеобухватнија. То једино није случај у нашој земљи (делимично и у Словенији и Хрватској), где је, кад говоримо о факултетима или академијама ликовних или примењених уметности, удео педагошког образовања веома мали, много нижи него у другим државама, и обично се своди на два двосеместрална предмета са малим фондом часова. кад је реч о пракси студената у школама, односно практичном раду у настави визуелних уметности, време посвећено том сегменту припреме наставника (који је свуда заступљен) варира од неколико часова проведених у настави, преко неколико недеља, све до ситуација

када се захтева да студент ради у школи читавих годину дана пре него што добије наставнички сертификат.

Било како да је конципирана педагошка припрема наставника визуелних уметности, она обухвата одређене теме које смо покушали да категоризујемо и уочимо које од њих су најзаступљеније у иницијалном образовању наставника за област визуелних уметности. Као узорак смо узели десет високошколских институција код којих смо имали веома детаљно описане предмете и садржаје из области припреме за рад у настави. У овај преглед не улазе високошколске институције из наше земље – њих ћемо оставити за каснију, посебну дискусију.

IV Учесталост појављивања појединих тема међу садржајима педагошког образовања будућих наставника визуелних уметности

Када погледамо резултате добијене анализом садржаја наставних планова и програма студијских група у оквиру којих се школују будући наставници визуелних уметности у државама које смо проучавали, налазимо да је код свих обавезно заступљена *школска пракса* и предмет који можемо превести као *уметничко образовање деце*. Затим, по учесталости изучавања следе предмети *технике подучавања* или *наставне методе, развијање курикулума, теорија уметничког образовања и увод у подучавање*. У половини анализираних студијских програма заступљени су и предмети уметнички развој деце, научна методологија / истраживања у настави уметности, образовна технологија, школа и заједница, образовање деце с посебним потребама, менаџмент у настави и школи, процењивање у настави (уметности), историја уметничког образовања, диференцирано планирање / индивидуализована настава, филозофија васпитања и образовања, савремена питања уметничког образовања, планирање наставе, а у знатно мањем броју случајева се појављују и теме или предмети као што су: човеков развој и учење, педагошка психологија, личност наставника, национални програм предмета визуелне уметности, учење и мотивација, школски систем / образовна политика, сајбер педагогија, мултикултурализам и образовање и компаративна истраживања уметничког образовања.

Кад је реч о образовању наставника ликовне културе у нашој земљи, на основу поређења с истом врстом образовања у свету, можемо констатовати следеће:

Наши студенти у оквиру предмета *педагогија* и *методика ликовне културе* имају велики број тема које су заступљене у педагошком образовању будућих наставника визуелних уметности у свету, а то су, рецимо: школски систем, васпитање и друштво, личност и позив наставника, наставне методе/технике подучавања, оцењивање, планирање наставе, организовање

наставног часа, образовна технологија / наставна средства, наставне методе у ликовном образовању, развој ликовног изражавања код деце, ликовна култура као наставни предмет, истраживања у васпитању и образовању, индивидуализовани рад, пракса у школама.

Међутим, у садржајима у поређењу са другим земљама има и битних разлика. Неке проистичу из чињенице да имамо централизован школски систем који се, упркос многим настојањима, дуго није мењао. Доношење наставних програма и циљева и задатака предмета из једног центра захтева (или бар тако сматрају професори који методички припремају будуће наставнике ликовне културе) да се студенти обучавају како да прате програм и планирају наставу на том основу. Наши студенти, за разлику од оних у свету, не припремају се да сами, на основу циљева и исхода, креирају и развијају наставни програм за свој предмет. За тим, наизглед, нема потребе јер наши наставни програми у обавезном школовању дају инструкције и задатке *наставницима*, а не говоре о исходима, односно о томе шта *ученик* треба да савлада, уме и зна, као што је то случај у великом броју земаља у свету (видети табелу). Сматрамо да би припрему будућих наставника ликовне културе требало базирати на самосталном креирању програма, јер ће сигурно у будућности настава у школама бити тако организована да школе и наставници имају удела, делимично или претежно, у стварању сопствених наставних програма.

Још једна тема коју не примећујемо у припреми наших наставника ликовне културе јесте рад са децом са посебним потребама, односно укључивање те деце у редовну наставу. Постепено укључивање деце с одређеним врстама хендикепа јесте неминовност и нешто што ће наше школство прихватити у скоријој будућности, и будуће наставнике би требало упутити у ту област. Поред тога, ликовни уметници би требало да се укључују у рад специјалних школа или домова са децом ометеном у развоју, јер за то постоји потреба и интересовање обе стране, што је још један од разлога за бављење овом темом током студија.

Такође, наши будући наставници ликовне културе у својој педагошкој припреми готово да немају садржаје који се баве историјом уметничког/естетског васпитања и образовања, односно савременим теоријама и приступима у уметничком образовању. Сматрамо да је то због тога што се у нашој земљи веома мало теоретичара и практичара бавило овом проблематиком и што не стварамо и не негујемо стручњаке за уметничко/естетско васпитање и образовање. Проблем, свакако, лежи у томе што је у питању међудисциплина, односно интердисциплинарна област за коју кадар готово да не постоји, а самим тим и адекватна савремена литература коју би студенти проучавали. У свету, видели смо, сви програми који се

баве образовањем наставника визуелних уметности имају као посебан курс/предмет савремене теорије уметничког образовања или уметничко образовање.

Теме којима се, такође, наши студенти не баве током студирања јесу менаџмент или руковођење у школи, или наставник као промотер своје струке, или упознавање са законима везаним за школство и наставу у нашој земљи, или сарадња са породицом и локалном заједницом, односно темама које нису директно везане за наставу, већ припремају наставника за једнако важан део професије везан за улогу наставника у школи и друштву, за улогу промотера одређених вредности и своје области. Претпостављамо да разлози за то леже у традицији неповерења у капацитете наставника (и људи уопште) као организатора и креатора, иноватора, истраживача. Будућем наставнику се тако не шаље порука да се од њега очекује да има обавезу да мења, испробава, осмишљава, промовише, води, али и преузме одговорност за своја дела.

Наши дипломци програма за образовање наставника ликовне културе се не упознају (или се веома мало упознају) са могућностима и карактеристикама рада ликовног педагога у предшколским установама, специјалним школама, у музејима, културним центрима и другим сличним установама, или рада са одраслима. Поред запошљавања у школама, односно у настави, дипломци ових програма све више (на бази личне иницијативе) проблеме своје егзистенције решавају хонорарним гостовањем у (најчешће приватним) дечјим вртићима, страним школама, а посебно отварањем приватних уметничких школа, где су им полазници деца, млади али и одрасли. Та врста занимања захтева нешто другачију педагошко-методичку припрему од оне коју студенти сада добијају. Мислимо да би садржаје педагогије и методике требало мало проширити и ван припреме за наставу како бисмо дипломцима омогућили да се адекватно уклопе у друга поља ликовне педагогије пружајући им основе да се снађу у још неким занимањима.

Постоји и нешто што наши будући наставници ликовне културе изучавају, а што нисмо приметили у свету, а то је изучавање феноменолошких карактеристика педагогије као науке, научних дисциплина у педагогији, васпитање у слободном времену и слично. То су теме за које мислимо да нису претерано корисне, чак ни као увод у педагошко-методичко образовање наставника ликовне културе, посебно ако су заступљене на уштрб тема за које смо навели да сматрамо да су битне, а нема их међу садржајима педагошке обуке будућих наставника.

На нашим високошколским институцијама, у поређењу са светским, далеко мање времена опредељено је за педагошко-методичку припрему за

рад у настави ликовне културе. Осим тога, предмети као што су педагогија и методика ликовне културе убачени су некако вештачки као обавезни предмети јер немамо традицију и кадар (посебно за предмет педагогија који предају углавном професори чија су интересовања и стручни радови везани за друге педагошке дисциплине, а не за уметничко/естетско/ликовно васпитање) који би се на прави начин бавио уметничким образовањем и педагогију и методиком предавао у ширем контексту уметничког образовања, а не само као тренинг за рад у нашим школама према тренутној организацији, циљевима, задацима и садржајима. Ми до пре годину или две нисмо имали ни последипломске студије за област ликовне педагогије / методике ликовне културе. Данас оне постоје на Академији уметности у Новом Саду, али и на учитељским факултетима широм Србије. За те студије, нарочито на учитељским факултетима, не влада велико интересовање. Дипломци факултета ликовних или примењених уметности пре бирају да се специјализују у својој области јер им професија магистра за ликовну педагогију или методиком није сасвим јасна, нема традицију и углед и слично.

За пропусте или недостатке у садржајима педагошко-методичког образовања наших дипломаца који могу да раде у настави ликовне културе навели смо могућа објашњења, али сматрамо да то не могу бити и оправдања. Студенте припремамо да раде у будућности, током следећих деценија, и не знамо која ће им тачно знања и вештине бити потребне. Због тога их треба припремати да више сами размишљају о настави и свом раду, да сами осмишљавају програме, буду промотери своје области и остану креативни. Ми, између осталог, треба да их припремамо да, пре свега, буду иницијатори и носиоци промена у друштву, школству и својој струци.

Након дискусије о садржајима педагошко-методичке припреме, размотрићемо сада на које начине се код нас може постати наставник/ професор ликовне културе. Као што смо навели у једној од табела, један од начина јесте да се дипломира на Вишој школи ликовних и примењених уметности, јединственој те врсте у Србији. Студенти овде имају прилику да се од почетка студија упишу на смер под називом Наставник ликовне културе. Сматрамо да је то добро јер је студент свестан тога да се школује за ту професију и његове аспирације би требало да су усмерене ка том занимању. Поред оскудног сусрета са садржајима из опште педагогије и психологије, студенти ове студијске групе имају током пет (од укупно шест) семестара наставу методике ликовне културе, чији су садржаји, према нашем мишљењу, адекватнији, савременији, употребљивији, занимљивији од оних на другим високошколским институцијама код нас. Студенти,

уз то, добијају прилику да се солидно образују у области опште културе и савремених комуникација кроз предмете естетика медија и масовне комуникације, теорије савремене уметности и културе, историја уметности, страни језик, социологија... С друге стране, време посвећено наведеним предметима, као и студирање током (само) три године, не оставља довољно простора да се студенти припреме да буду и уметници, односно бавећи се и сликарством и вајарством, графиком и цртањем нису у могућности да прођу пут и процесе који су омогућени студентима на, рецимо, факултету ликовних уметности. Остаје питање да ли су они довољно стручни да ученике упознају са суштином уметности, процесом стварања у уметности, процењивањем у уметности и слично. Осим тога, дипломци ове школе, када се запосле у основним школама, једини су наставници чије је школовање трајало три године (наставници осталих предмета, чак и учитељи, похађали су студије које су трајале четири године), што можда утиче на њихов статус и углед у школској средини. Напомињемо да се Виша школа преоријентисала на трогодишње студирање (Висока школа) пре свега неколико година, и да у београдским основним школама и даље око 40 одсто наставног кадра за предмет ликовна култура чине дипломци ове школе која је трајала само две године. То, по нашем мишљењу, не делује позитивно на побољшање статуса овог предмета у обавезном образовању.

Други начин да се код нас добије право за рад у настави ликовне културе јесте диплома Факултета ликовних или Факултета примењених уметности. Студент који је, рецимо, уписао одсек за сликарство на Факултету ликовних уметности у Београду пет година изучава своју главну област, уз то има друге стручноуметничке предмете, упознаје основе других области (графика и вајарство), пет година учи историју уметности (општу и националну), две године филозофију уметности, исто толико и психологију уметности и страни језик. Међутим, његова припрема за рад у школи подразумева два семестра педагогије, исто толико методике наставе ликовне културе и веома мало праксе у школама. Дакле, дипломац овог факултета који се пет година школовао у својој главној области (неретко у школама раде и уметници који имају и магистарску диплому, односно седам година студирања), што му даје сигурност у сопственој професији, као и углед у средини у којој ради, има тако оскудно педагошко образовање. Овде бисмо поставили питање како то да људи који су толико студирали и по дефиницији би требало да су креативне и храбре особе, када раде у настави не показују иницијативу, оригиналност и вољу да преносе младима своја знања и искуства. Сматрамо да се то дешава због тога што студенти приликом уписа и студирања на факултету ликовних (или примењених) уметности нису себе видели у наставничкој професији – предмети који

их припремају за тај посао нису им били значајни, нису им посвећивали велику пажњу, а, осим тога, у школама су се запошљавали тек ако нису били довољно успешни у свом основном послу (некад из разлога који нису директно зависили од њиховог талента и рада) и схватили су га као принуду или као нешто пролазно. Како би се премостио овај проблем, сматрамо да треба предузети неколико корака. Пре свега, област педагошко-методичког образовања треба за нијансу проширити и више времена посветити упознавању студената са позитивним странама наставничке професије и могућностима за развој које ликовна педагогија пружа, као и уливању самопоуздања будућим наставницима и развијању и неговању организационих способности. Такође би било неопходно развити систем континуираног професионалног усавршавања свих, па тако и наставника ликовне културе. Наставници овог предмета остају током читавог радног века препуштени себи, без смерница у оквиру којих би требало да организују сопствено стручно усавршавање. Добра ствар би била и постојање посебног смера на овим факултетима, где би се добијала диплома наставника/ професора ликовне културе. То би требало увести не само због тога да би се евентуално побољшало педагошко-методичко образовање студената, већ преваходно да би студенти од почетка били припремљени за то да се, између осталог, школују да би радили као наставници.

Нешто слично томе урађено је на Академији уметности у Новом Саду, где је студентима омогућено да не похађају предмете који их припремају за рад у настави основних или средњих школа, већ да се за додатну професију обучавају само они који су то сами одабрали.

Поменули бисмо још Факултет примењених уметности у Београду, где студенти неких студијских група, на пример група за сценографију или примењено вајарство (видети прилог), немају током петогодишњих студија ни основни курс вајања, односно сликања, дисциплина неопходних за упознавање ученика са процесима и медијумима у уметности, а добијају симболичну обуку и право за рад у настави.

У овом тренутку у Србији је тржиште рада преплављено дипломцима који имају право да предају ликовну културу, односно уметност у основним или средњим школама. Наиме, потребе за наставницима/професорима ликовне културе/уметности далеко су мање од броја незапослених уметника/наставника. То је прилика да преиспитамо које све високошколске институције треба да образују наставнике за област визуелних уметности и на који начин треба да буде организовано, као и да се одредимо да ли нам је битнији квалитет наставе из ове области у основним и средњим школама или социјална политика, односно ухлебљење великог броја самосталних (незапослених) ликовних уметника у нашој земљи.

Сматрамо да би наставу визуелних уметности у школама требало да воде добри стручњаци у области уметности, односно дипломци који су током четворогодишњег или петогодишњег студирања добили звање сликара, вајара и слично, а успут, током студија, или накнадно, у оквиру специјализације, добили савремена, функционална знања и неопходне вештине из области педагогије. Поред тога било би неопходно да педагошко-методичка припрема будућих наставника визуелних уметности буде осавременењена, и да однос уметничког, теоријског и педагошко-методичког образовања буде макар близу оном који важи на факултетима исте врсте у развијеним земљама света. Факултети овог типа у Србији имају далеко мањи фонд часова педагогије и методике него било који други факултет сличне оријентације у свету, укључујући и факултете у Словенији или Хрватској, а у Београду Факултет ликовних уметности и Факултет примењених уметности (као и два приватна факултета) имају само по два часа недељно педагогије, односно методике, у току једне године студија, што је мање него на, рецимо, Академији уметности у Новом Саду.

Такође, мислимо да је важно да студентима буде омогућено да сами изабере да ли ће се током студија припремати (и) за наставнички позив, било тако што ће, уколико је могуће, приликом уписа бирати студијску групу на којој ће се изучавати група предмета из поља психологије, педагогије и методике и која ће дати диплому наставника/професора визуелних уметности, било тако што ће се одредити да факултативно током студија уметности похађају ову групу предмета и тако стекну право да раде у настави.

Пут од циљева школског предмета, преко захтева за наставнике до креирања програма за њихово образовање свакако није праволинијски и једносмеран. Не значи обавезно да они који осмишљавају функцију и циљеве (негде и садржаје) наставног предмета из области визуелних уметности треба да диктирају, или да само од тога зависи какви су наставници потребни и да се на основу тога праве програми за образовање наставника. Добро је и да потребе праксе, околности у друштву, локалној средини или школи, као и сама наставна пракса и искуства наставника имају удела у томе на који начин треба да се образују наставници и које циљеве треба да има предмет из ове области и на које начине их треба остваривати, исто као што професори факултета на којима се припремају будући наставници визуелних уметности треба да имају улогу и у развоју овог предмета у обавезном образовању и у одређивању захтева које наставници треба да задовоље. У питању је дијалектички и интерактиван процес у којем сви актери треба да имају интерес да се позиција предмета у школама, као и образовање наставника и њихов професионални развој усавршава.

Литература

- Day, M. (1997): *Preparing Teachers of Art*, NAEA.
- Efland, A. (1993): *Teaching and Learning: The Arts in the Future*, Bulletin – Council for Research in Music Education.
- May, W.T. (1993): *A Summary of the findings in art and music: Research traditions and implications for teacher education*, Elementary Subject Center Series, no. 98, Michigan State University, Institute for Research on Teaching, Center for the Learning and Teaching of Elementary Subject.
- Mac Arthur, G (1999): *The National Board for Professional Teaching Standards: Implications for Art Teacher Preparation, u Preparation Teachers of Art. Standards for the Preparation of Teachers*, Visual Arts Education Specialist Endorsements, Michigan State Board of Education, 2001.
- Teacher education in Finland*, Department of Teacher Education, University of Helsinki 1996.
- Teacher Education in Europe: Evaluation and Perspectives*, SIGMA Pilot Project, 1996.
- Teacher Quality: A Report on the Preparation and Qualifications of Public School Teachers*, US Department of Education, National Center for Education Statistics, Summer Institute, 1999.
- UNESCO/ INSEA International Survey on Quality Practices in Fine Art Education: Formal and Informal Education – National Profile: Australia, 1999.
- UNESCO/ INSEA International Survey on Quality Practices in Fine Art Education: Formal and Informal Education – National Profile: Canada, 1999.